

HUIZEN ALS HEREN VAN STANDING

Haags Papaverhof frappant werkstuk
van architect Jan Wils

TEKST: LOES KRUG / FOTO'S: HANS ZEEGERS

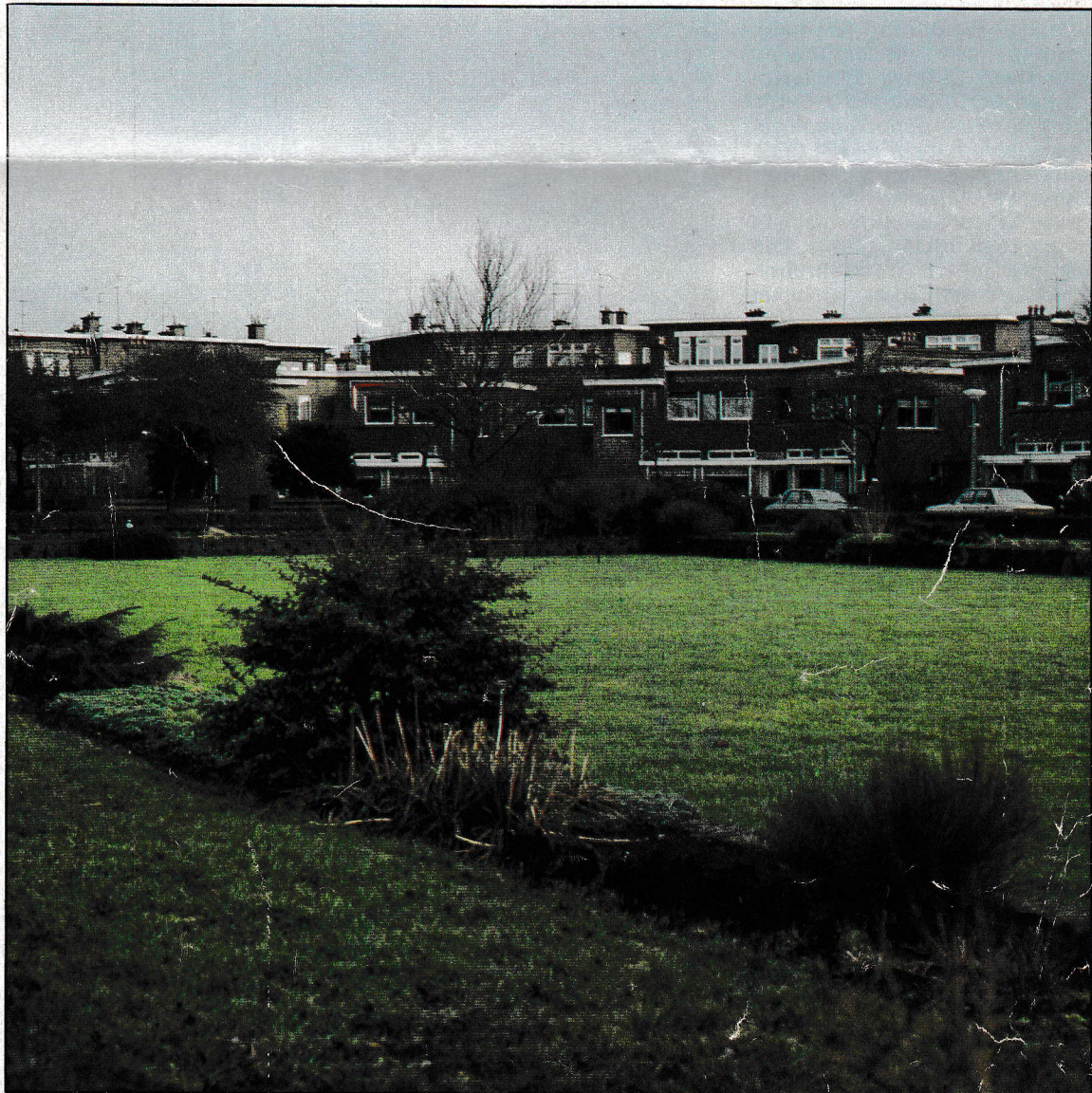
Den Haag is in bepaald opzicht altijd een stad van standing geweest, al spreekt de Haagse bluf soms wel een woordje mee. Denken we aan die standing, dan is een bezoek aan het zogenoemde Papaverhof de moeite waard. Daar, inderdaad, prijken de huizen als heren van standing. Overigens heel vriendelijk, dat wel. De mensen die er wonen, vaak heel lang al, willen er voor geen goud meer weg: een groter compliment heeft architect Jan Wils (overleden in 1972) zich bepaald niet kunnen wensen.

Zelfs wie Couperus niet heeft gelezen, weet dat Den Haag zeker begin deze eeuw een stad van contrasten was. Met aan de ene kant de welgestelden die een hoop deftigheid konden kopen en aan de andere kant het gewone volk dat blij mocht zijn met een heel hemd aan het lijf. Daartussen zat een middenklasse, ambtenaren, onderwijzers, oud-Indisch gasten, legerofficieren, e.d., die weliswaar niet veel te verteren had maar toch een zekere „stand" moest ophouden. Al deze groepen hadden zo hun eigen buurtjes. Dat spreekt bijna vanzelf. Wanneer je mee wilde tellen, woonde je niet bij de arbeiders en een rijk geworden winkelier werd door de betere families niet als buurman geaccepteerd.

De periode tussen de beide wereldoorlogen werd een tijd vol idealisme. Verschillende mensen ijverden voor een betere wereld die minder stoffig en benauwend moest zijn dan voorheen. De arbeidersbeweging groeide, mensen trokken de natuur in, zwoeren het gebruik van alcohol af en probeerden stramme gedragsregels kwijt te raken.

Kunstenaars, schilders, schrijvers, beeldhouwers, architecten, ontwerpers, weerspiegelden deze mentaliteit in hun werk.

Ook over het bouwen, inrichten en wonen ontstonden andere ideeën. Zo kwam in Den Haag een groep middenstanders die behoefte had aan een eigen wijk

HUIZEN ALS HEREN VAN STANDING

op het plan de Coöperatieve Woningbouw Vereeniging Tuinstadwijk „Daal en Berg“ op te richten. Met het wat moeilijker geformuleerde doel: „Te trachten de groote leemten, die aan het huidige woonwezen inhaerent zijn, zoveel mogelijk te ondervangen. Dus in de eerste plaats de woningen bezit van de bewoners: dan naar een praktische hygiënische en schoone oplossing der woningen gestreefd!“

Het resultaat van hun inspanning, het Papaverhof in de schaduw van de Laan van Meerdervoort, mag nog steeds worden gezien.

Ondanks het feit dat de 128 huizen ruim zestig jaar oud zijn, ogen ze als heren van standing die waardig, maar niet zonder vriendelijkheid, rond een langwerpige, goed onderhouden park staan. De vaag deftige woningen verkeren ook in prima konditie. Geen spoor van de gevreesde verpaupering die oude buurten pleegt aan te tasten. Gezinnen willen er nog steeds graag in wonen. Er bestaat een lange lijst gegadigden. Een kompliment voor de begin jaren zeventig overleden architect Jan Wils.

Kostbare aangelegenheid

Het is interessant even stil te staan bij een publikatie van de woningbouwvereniging in kwestie, omdat deze een aardig idee geeft hoe indertijd over het wonen werd gedacht.

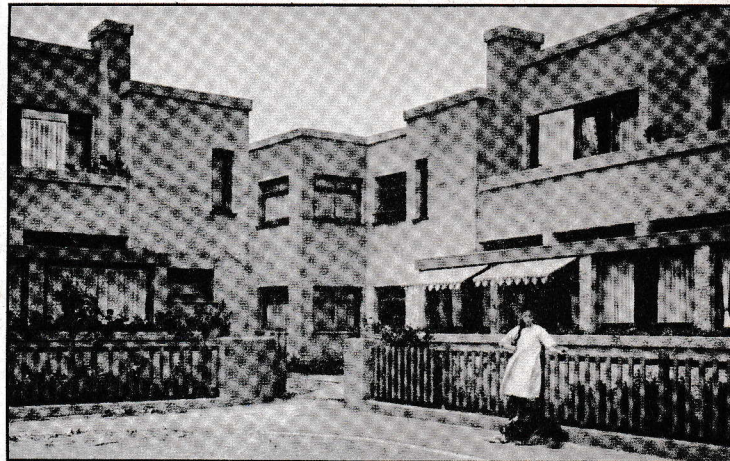
We lezen: „Het huis dat de intimiteit van het gezinsleven bevordert en verhoogt, draagt in niet geringe mate bij tot verrijming en verdieping van levensgeluk. Dat de oogenschijnlijk eenvoudige doch veel omvattende daad van „het wonen“ over het geheel is beschouwd gebleven als een weinig betekenisvolle factor der bestanddelen, welke het levensgeluk uitmaken, is een gevolg van het gemis aan artistieke visie, deriving van adelijke poëzie en de ontstentenis van economisch inzicht bij de vaststelling der juiste vereischten, waaraan onze woning dient te beantwoorden om te voldoen aan de bestemming: weldoende rust te verschaffen na volbrachte taak

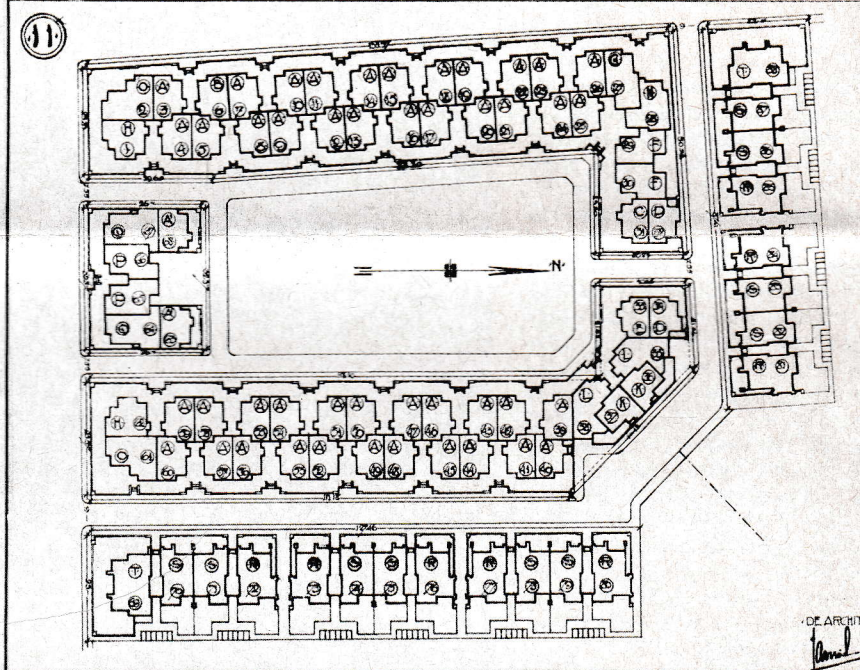
^ Architect Jan Wils.

Daarnaast: Het Papaverhof zoals het er in de jaren twintig uitzag.

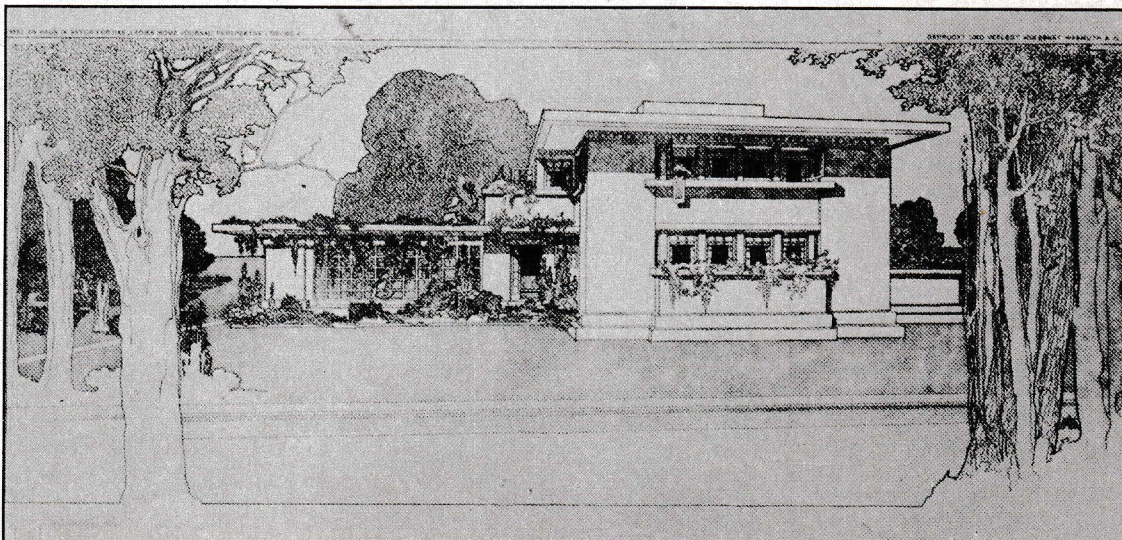
> Plattegrond van de Papaverhof.

MIDDENSTANDSWONINGBOUW - DAAL EN BERG - GRAVENHAGE - OVERZICHT DER TYPEN - SCHAAL 1:650

~ Een huis dat de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright in 1907 ontwierp. Jan Wils heeft zich door deze stijl laten inspireren.

Haags Papaverhof frappant werkstuk van architect Jan Wils

en door aard en inrichting eene bekorende aantrekkelijkheid te blijven uitmaken voor de bewoners."

De formulering klinkt misschien wat uit de tijd, maar de strekking is nog steeds hoogst aktueel.

Meer gedateerd is de tekst: „Even merkwaardig als betreuenswaardig is zeker het verschijnsel, dat de gemiddelde stedeling weinig aan zijne woning gehecht is en als regel slechts een matige vereering voor het huis, dat hem ter woon strekt, koestert.

Gevallen, dat de bewoners een steeds wederkeerend en vernieuwd genoegen scheppen in den uit- en inwendige vorm en in de samenstelling van hun huis, zijn voor de overgrote meerderheid der bevolking uitzondering.

Het in normale tijden schier alledaagsche verschijnsel van een chronisch aantal verhuizingen is daar, om deze bewering te bevestigen.

De in- en uitwendige vorm (van de huizen) wordt in het algemeen (men denke, voor wat Den Haag betreft aan de troosteloze stratenrijen in al de in de vorige eeuw aangelegde wijken) nog van vrij ondergeschikte betekenis geacht, althans zeker wat de „middenstandswoning" betreft."

Aldus schaarde een groepje idealistisch ingestelde middenstanders zich rond de tafel en richtte een woningbouwvereniging op. Op hun briefpapier de moedige kreet: „Wie zee houdt, wint de reis."

Uiteraard draaide ook toen alles om de centen: Wie huizen wil bouwen, heeft geld nodig.

De inmiddels geplande 68 eengezinswoningen en 60 flats konden alleen gerealiseerd worden met subsidie.

De overheid stelde indertijd echter alleen geld beschikbaar voor particulieren. Tot gram van het bestuur dat schrijft: „Terwijl de bouw door woningverenigingen op dien door particuliere bouwers voor heeft dat hij, behalve verschaffing van woongelegenheid, ook ten doel heeft tot verbetering in de huisvesting van de belanghebbenden te komen."

Er werd een beroep gedaan op de minister van arbeid. Later veranderde de regeling en kon

^ Het Papaverhof werd in 1921 gebouwd. Architect Jan Wils wist de huizen zó aantrekkelijk te maken dat de mensen er nog steeds graag wonen. Achter de eengezinswoningen, die rug aan rug staan, zogenaamde flats die uit drie lagen bestaan.

› De oorspronkelijke groene hekjes zijn gedeeltelijk vervangen door horizontale bruine planken. Architect Jan Voorberg tekent hierbij aan: „Als de dingen kunnen spreken – en in de architectuur doen ze dat – dan is de mededeling van het hekje dat de plaats heeft ingenomen van de oorspronkelijke hekjes aan de Papaverhof: ik ben zo goedkoop mogelijk, ik vraag geen aandacht en behoeft geen zorg. Een nogal schrale mededeling, typerend voor het liefdeloze omgaan van bureaucratische lichamen met mensen en dingen. Jan Wils daarentegen wist een hekje te maken dat een gesprek aangaat."

~ De horizontaal verspringende gevelindeling van de huizen is typerend vóór het werk van Jan Wils.

HUIZEN ALS HEREN VAN STANDING

ook de woningbouwvereniging een bijdrage in de kosten krijgen.

Meteen werd de architect Jan Wils ingeschakeld. Omdat hij door bestuur en commissarissen daarvoor het meest geschikt werd geacht.

Het plan voor 68 eengezinswoningen betekende destijds een kostbare aangelegenheid. Maar liefst f 768.000,- moest op tafel komen. Hiervan werd f 351.000,- door de overheid betaald.

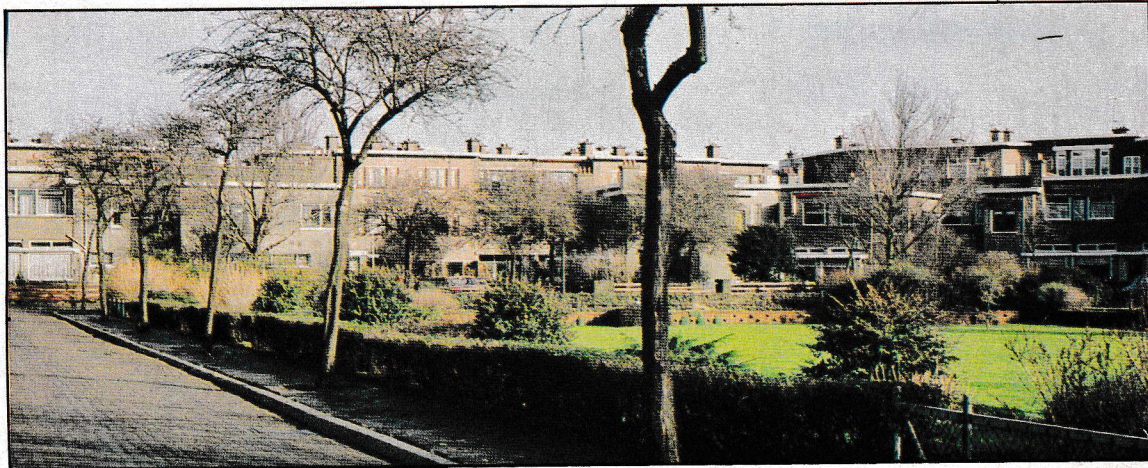
Problemen

Jan Wils, in die tijd omstreeks dertig jaar oud, was een man die al jong belangstelling had voor bouwkunde. Op zijn twintigste werkte hij als volontair bij gemeentewerken in Alkmaar. Tegelijk studeerde hij in Delft. Later kwam hij in dienst bij Berlage en in contact met de Stijl-groep (waarin de schilder Mondriaan een belangrijke rol speelde). Ook de Amerikaanse architect Frank Lloyd Wright had invloed op zijn werk.

Jan Wils, die ook het Olympisch Stadion in Amsterdam ontwierp, maakte een plan voor de middenstandswijk waarmee het bestuur van de woningbouwvereniging uiterst tevreden was. „De Architect heeft hier in een nieuw stadsdeel een afwisselend geheel weten te formuleren dat, naar het Bestuur vertrouwt, in het stadsbeeld ter plaatse een bekoorende werking zal uitoefenen.”

Wils zelf beschouwde het Papeverhof ook als een van zijn beste werkstukken. We lezen: „In zijn daaropvolgende projecten treedt namelijk een zekere stagnering en voorspelbaarheid op. De horizontale verspringende gevelindeling, de rechthoekige balkons met overstekende luidfels en de bakstenen bekleding zijn telkens terugkerende elementen.”

Helemaal zonder problemen kwamen de huizen overigens niet tot stand. In 1921 krijgen de leden van de vereniging te horen: „Het zal bekend zijn dat wij met onzen eigen bouw niet gelukkig zijn. Nadat met de funderingen en kelders een bevredigend resultaat werd verkregen, bleek de verdere opbouw

^ Huizen die ogen als heren van standing die waardig, maar niet zonder vriendelijkheid rond een park staan.

◀ Woning van de familie Waardenburg. In het dwarse stuk tussen de twee huizen de keuken van de woning die een voordeur heeft aan de straatkant.

~ Het park, waaraan 28 woningen staan, wordt door de gemeente met zorg onderhouden. Het grasveld mag niet betreden worden. De bankjes staan aan de buitenkant op het trottoir.

Haags Papaverhof frappant werkstuk van architect Jan Wils

› Achterste deel van de kamer die 6.50 x 4.20 meter groot is. Het ingebouwde buffet, dat architect Jan Wils ontwierp, kreeg bovenop een doorgeefluik. Verder aan twee kanten kastruimten. De eethoek is van Muller uit Denemarken.

› Jan Wils, die contacten onderhield met de Stijlgroep waarin ook de schilder Mondriaan funktioneerde, kwam tot deze vlakindeling die zeer Mondriaans aandoet. Het poortje heeft waarschijnlijk oorspronkelijk niet in de achterwand gezeten. Het past niet bij de hoekige vormen die Wils nastreefde.

in sintelbeton, in tegenstelling met de voorstelling van onze Architect, duur en ook in technische opzicht bezwaard. Wij hebben daarom in het begin der vorige maand de Architect, die wij reeds toen de fundeeringen en kelders gereed waren hadden voorgeslagen om een verdere opbouw alsnog in baksteen te doen, verboden met den betonbouw door te gaan anders dan tot de eerste verdieping."

De eengezinswoningen staan gedeeltelijk rond het groen en ten dele in de straten die erachter lopen. Per paar leunen ze rug aan rug tegen elkaar. De schikking doet denken aan de letter H. In het tussenstukje zitten de keukens die om en om op het park (vanuit de woningen aan de straat) en op de straat (vanuit de woningen aan het park) uitzien. Achtertuinen zijn er dus niet.

De 60 etagewoningen steken één verdieping boven de laagbouw uit.

Royaal

Het huis van de familie Waardenburg kijkt uit op het plantsoen. Ze wonen er al dertig jaar. Eerst met een moeder en drie kinderen. Nu nog met één zoon. Voor f 200,- zijn ze indertijd lid-aandeelhouder van de woningbouwvereniging geworden („We krijgen ieder jaar nog ongeveer f 6,- rente.”).

De huur hebben ze zien stijgen van f 50,- tot f 380,- in de maand na de laatste renovatie. Wat nog een koopje is voor een groot huis dat bovendien met veel zorg wordt onderhouden. Uit zo'n woning ga je niet snel weg. Tot deze konklusie kwam het echtpaar Waardenburg uiteindelijk ook. Vandaar dat ze alles grondig zijn gaan opknappen. De woningbouwvereniging heeft de keuken, het toilet en de badkamer voor haar rekening genomen. Zelf hebben ze centrale verwarming laten aanleggen. Als bewoner van een toch wel uniek huis voel je een grote betrokkenheid bij je woonsituatie. Zowel mijnheer als mevrouw Waardenburg laten met zekere trots allerlei aardigheidjes van de architect zien. Ze wijzen ook naar het park dat door de gemeente goed wordt

HUIZEN ALS HEREN VAN STANDING

onderhouden, naar de bloembakken, de huizen die de tijd zo gaaf hebben doorstaan, naar een muurtje bij het hek dat vernieuwd moet worden en naar de bruine balken die de verticale groene hekjes van weleer hebben vervangen. Niet iedereen is hier gelukkig mee. Daardoor zijn ze hier en daar blijven staan. De heer Waardenburg vertelt ook dat de architect heeft laten vastleggen dat er niets aan zijn schepping veranderd mag worden.

Inrichting

Binnen is de woning nog steeds royaal. Meteen achter de voordeur ligt een brede hal aan de voet van de trap. Omdat er in de jaren twintig veel werd gefietst bedacht Jan Wils de betegelde ruimte als berging voor rijwielen, en kleding uiteraard.

Bij de flinke kamer 6.50 x 4.20 meter wordt aangetekend: Dit zeer ruime oppervlak verschaft een gemakkelijke gelegenheid tot het aanbrengen van variatie in de schikking der meubelen, het scheppen van gezellige zitzjes e.d." Ook de keuken 4.20 x 2.60 meter is volgens huidige opvattingen nog ruim.

Boven vinden we drie vertrekken en een badkamer aan een halletje dat net als de grote slaapkamer een balkon heeft.

Met de hulp van de woninginrichter Van 't Wout in Den Haag werd het zitvertrek in een nieuw jasje gestoken. De kamer heeft aan de raamkant een verlaagd plafond met aan de zijkant extra ramen die in de jaren groter zijn gemaakt.

„Zoodat,” aldus de architect, „de vrees dat dit groote binnenvertrek wellicht wat duister zal kunnen zijn ongegrond is te achten.”

Het voorste gedeelte, door Jan Wils met „serre” aangeduid, heeft bovendien een deur naar de tuin. De familie Waardenburg maakte zelf een grote bloembak op de oude vensterbank.

Het achterstuk van de kamer heeft een plafond dat eveneens lager is dan het middenstuk. De open ruimte is bereikbaar via de vloer van de bovenverdieping en doet dienst als bergplaats.

^ Rechts een kastwand van Banz Bord International, gemaakt van zwart eiken en afgezet met aluminium strips. De open indeling werkt verruimend.

> Hoekje van de bovenkamer die de zoon des huizes kreeg toegewezen. Het glas-in-lood raam hoort bij de woning.

Opvallend zijn de kastruimte en het doorgeefluik in de achterwand. Jan Wils: „In het midden van dit buffet, zal een luikje worden aangebracht, gelegenheid gevende om de bereide spijzen vanuit de keuken onmiddellijk te kunnen overreiken, waardoor voortdurend heen en weer geloopt wordt vermeden.” Aardig is de Mondriaanse vlakindeling. Het ronde poortje boven het doorgeefluik zal er naar alle waarschijnlijkheid oorspronkelijk niet hebben ingezet.

De achterwand is nu in alle ere hersteld. De houten platen die voor de kastdeuren zaten, zijn weggehaald en het houtwerk kreeg een zachtblauwe tint.

De kleur was een keuze van mevrouw Waardenburg.

Aanvankelijk was ze er nogal huiverig voor („Mijn dochter stelde voor alles zwart te maken, maar dat vond ik te somber!), maar met advies van de heer Van 't Wout heeft ze het toch aangedurfd.

Blond en blauw

Het blauw doet het in de praktijk ook zeer goed bij het blonde hout van het plafond.

Een zijwandje werd echter wel bekleed met zwart fluweel en hiertegen hangt nu de verzameling „kruisjes” van de vrouw des huizes. In totaal heeft ze 169 stuks van allerlei materialen en uit verschillende landen. Aan sommige exemplaren zijn herinneringen aan vakanties of schenkers verbonden. Alles staat keurig op kaarten vermeld. Bij de achterwand – ook houtwerk rond de nieuwe glazen deur werd zachtblauw – kwamen een grijze vloerbedekking en een eethoek van blond hout. Afkomstig van Muller uit Dene-marken.

Een aanwezige schoorsteen werd twee jaar geleden vervangen door een smeedijzeren open haard uit de collectie van Boley in Veghel.

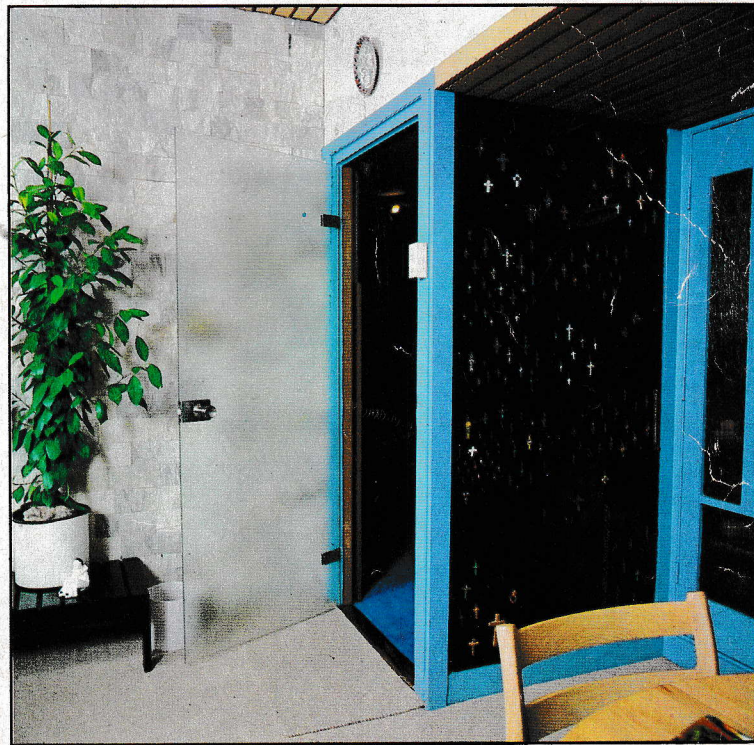
Tegen dezelfde zijwand kwamen indertijd ook de tegels van natuursteen (mevrouw Waardenburg: „Ik was er meteen weg van.”), die nogal kostbaar waren. De muur heeft dan ook tussen de 5000 en 6000 gulden gekost.

> Het voorste gedeelte van de kamer met de zelf vervaardigde grote plantenbak. Aan de zijkant van het verlaagde plafond zitten extra ramen. De bank is van Leolux en de stoelen zijn van Artifort.

> Twee jaar geleden werd de aanwezige schoorsteen weggehaald. In plaats daarvan kwam er een smeedijzeren open haard van Boley uit Veghel. De wand werd bekleed met natuursteen. Links naast de open haard een tuindeur. Het Pastoe-gordijn past bij de blauw-grijze tinten in de rest van de kamer. Het aluminium tafeltje harmonieert zeer goed bij de blauwe stoelbekleding. Het werd gemaakt door Agwo in Amsterdam, een klein fabriekje dat zich specialiseert in het maken van exclusieve tafels.

Foto rechtsonder: De nieuwe kamerdeur van glas. Naast het buffet een met zwart fluweel beklede wand waaraan de collectie kruisjes van mevrouw Waardenburg hangt. Het zijn maar liefst 169 verschillende exemplaren uit verschillende landen.

HUIZEN ALS HEREN VAN STANDING

De bank van Leolux („We wilden niet zo'n groot model") zagen ze bij de woninginrichter in leer, maar ze wilden liever stof. Het uiteindelijk gekozen blauwe materiaal werd daarna ook gebruikt voor het bekleden van de Artifort stoelen en de stoelen bij de eettafel.

Verbouwen kost geld

Bij het vele blauw en grijs past de zwarte kast van eikehout, afkomstig van Banz Bord International, zeer goed. De bergruimte bestaat uit losse elementen die met pennen in de muur zitten. De open indeling zorgt ervoor dat het geheel de kamer niet kleiner doet lijken.

Het aluminium van de kaststrips herhaalt zich in een lage tafel. Hij kostte 1400 gulden en werd gemaakt door een klein fabriekje, Agwo, in Amsterdam. Het echtpaar Waardenburg heeft lang gezocht naar een passende tafel bij de bank en verschillende modellen op zicht gehad.

Het grijs van het aluminium harmonieert goed met het blauw. Verder zijn er zwarte houten lattentafels die door Herman Hazendonk in Everdinge op maat worden vervaardigd.

Helderblauw is ook de wollen vloerbedekking in hal en trapenhuis. Het werd gekombineerd met een zachte bruine kleur.

De oorspronkelijke balustrade bij de trap is gebleven en ook een glas-in-lood raam in de kamer van de zoon des huizes werd bewaard.

Een van de bovenvertrekken is ingericht als werkkamer. Schoonzoon Wim Vos, architect, ontwierp een werktafel van formica en een wand met vier schuifbare, onderling verbonden panelen. Ze zijn gemaakt van triplex en hangen met nylon runners aan rails. Een aardige manier om het raam af te sluiten. Temeer, omdat ze zijn voorzien van een uiterst decoratief streepmotief.

Helemaal klaar is de familie Waardenburg overigens nog steeds niet. Er bestaan plannen voor de badkamer, maar verbouwen kost veel geld en vakantie is ook belangrijk.

De trap met de oorspronkelijke hekjes die Jan Wils zestig jaar geleden ontwierp. Aan de kanten plankjes waarop voorwerpen gezet kunnen worden. Bij het fel blauwe tapijt werd voor zachtbruin schildwerk gekozen.

Werkkamer boven. Het formica werkblad en de schuifbare panelen zijn een ontwerp van architect Wim Vos. De aan elkaar gekoppelde platen triplex zijn met nylon runners verbonden aan rails en kunnen over het raam geschoven worden. De panelen, met afgeronde hoeken, zijn zelf beschilderd. Twee lampen hangen aan een draad die over de volle breedte is gespannen.

